

ACREC
ANTI-CORRUPTION
RESEARCH & EDUCATION
CENTRE

ACRECREVIEW №2/2019

ПРЕДСТАВНИЦТВО ЖІНКАМИ- ПАРЛАМЕНТАРІЯМИ

ІНТЕРЕСІВ ЖІНОК
В ПРОЦЕСІ УХВАЛЕННЯ
АНТИКОРУПЦІЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Policy-brief ґрунтується на результатах дослідження просування інтересів жінок в процесі ухвалення антикорупційного законодавства депутатами Верховної Ради України VIII скликання.

Авторка:

Ольга Теплицька,

Магістр політології Національного університету «Києво-Могилянська академія»,
стажерка ACREC в рамках Програми стажування студентів в аналітичних центрах
від МФ «Відродження».

Редакційна колегія:

О.В. Нестеренко, М.В. Чабанна,
А.В. Білецький, А.М. Лось, М.М. Мамедбекова.

Відповідальна за випуск:

А.М. Лось,
молодший науковий співробітник
ACREC НаУКМА

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

Публікація видана в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні.

Думки та позиції викладені у цій публікації є позицією автора та не обов'язково відображають позицію Посольства Швеції в Україні, Міжнародного фонду «Відродження» та Ініціативи відкритого суспільства для Європи (OSIFE).

ЗМІСТ

1. Яку наукову проблему необхідно вирішити?	4
2. Теоретичний підхід до представництва інтересів жінок в процесі ухвалення законодавства	5
3. Критика підходу субстантивного представництва, або чому жінки-депутатки не завжди представляють інтереси жінок.	9
4. Чи представляють жінки-парламентарі інтереси жінок під час вироблення антикорупційної політики в Україні.	12
5. Пропозиції щодо зміни процесу підготовки, обговорення, та ухвалення антикорупційного законодавства зادля подальшого врахування в ньому інтересів жінок.	18
Список використаних джерел	20

1. ЯКУ НАУКОВУ ПРОБЛЕМУ НЕОБХІДНО ВИРІШИТИ?

Однією із причин, яка гальмує підвищення гендерної рівності в державі є корупція¹, адже вона прямо впливає на рівень життя громадян, їх права та можливості. Так як жінки та чоловіки мають різні гендерні ролі, то вони виконують та зустрічаються з різними соціальними практиками в своєму повсякденному житті, враховуючи це «в контексті становища жінок у суспільстві... корупція впливає на них непропорційно»². Оскільки рівень корупції³ та гендерної нерівності⁴ в Україні залишаються дуже високими, то очевидно, **існують проблеми, які перешкоджають розробці та впровадженню ефективної антикорупційної політики, яка б враховувала інтереси як жінок, так і чоловіків.** З приводу того, хто і як має представляти інтереси жінок в процесі вироблення політики, думки вчених різняться. Прихильники гендерного квотування (позитивних дій) пояснюють необхідність збільшення кількості жінок в парламенті в якості тих, хто потенційно буде краще представляти інтереси жінок. З іншого боку, науковцями обґрунтовується думка, що представництво жінок в парламенті не є запорукою того, що

антикорупційне законодавство буде більш чутливим до їх проблем (гендерно-чутливим), відповідно, необхідним є пошук додаткових засобів. Отже, наукове питання є наступним: яким є ступінь залученості жінок-парламентарів до просування інтересів жінок при ухваленні антикорупційного законодавства в Україні.

Державна антикорупційна політика⁵ – це передбачений законами та підзаконними нормативно-правовими актами комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, що формуються і реалізуються органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю з метою виявлення, припинення фактів корупції, усунення детермінант, що її опосередковують, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави.

Гендерна рівність⁶ – рівні права, обов'язки, можливості для жінок та чоловіків, дівчат та хлопців. Гендерна рівність передбачає, що інтереси, потреби та пріоритети як жінок, так і чоловіків, беруться до уваги, визнаючи відмінності між різними групами жінок і чоловіків.

1 Purushothaman S. et al. *Seeing Beyond the State: Grassroots Women's Perspectives on Corruption and Anti-Corruption* // New York, NY: United Nations Development Programme. – 2012.

2 Там само.

3. Індекс сприйняття корупції-2018 [Електронний ресурс]// Transparency International. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spriyniattia-koruptsiji-2018/>

4 The Global Gender Gap Report [Электронный ресурс] // World economic forum. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf.

5 Заброда Д. Г. Поняття державної антикорупційної політики / Д. Г. Заброда // Право і Безпека. - 2012. - № 2. - С. 98-105. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_2_24

European Institute for Gender Equality, gender equality
[Электронный ресурс] / European Institute for Gender Equality – Режим
доступу до ресурсу: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1168>.

2. ТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ЖІНОК В ПРОЦЕСІ УХВАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Існують різні підходи до вирішення питання, як забезпечити врахування інтересів жінок при ухваленні політичних рішень. Одними із найпопулярніших є дескриптивне та субстантивне представництво жінок в законодавчих органах влади. Прихильники цих типів представництва обґрунтовують думку про те, що інтереси жінок скоріше за все будуть представляти саме жінки в парламенті, тому необхідно збільшувати їх залученість у процесі вироблення політики. З цією метою, в світі набули великої популярності гендерні квоти, які законодавчо забезпечують певну кількість осіб однієї та іншої статі в парламенті. На противагу цьому існують аргументи, які кажуть, що кількість представників певної групи в парламенті не обов'язково означає врахування інтересів цієї самої групи в самому законодавстві, саме тому ця система не є достатньо ефективною.

Концепцію представництва теоризує Ханна Піткін, яка виділяє⁷ чотири типи представництва, серед яких: дескриптивне, формальне, символічне, та «дія для» (субстантивне). На думку дослідниці, перші три типи представництва є обмеженими, оскільки вони не можуть гарантувати того, щоб інтереси

тих, кого представляють були представ-
лені в повній мірі:

Формальне представництво просто формально наділяє особу повноваженнями представляти інших, не гарантуючи якості такого представництва.

Символічне представництво полягає в «переконанні» тих, кого представляють, що їх інтереси дійсно представлені, хоча це може бути не так. Таке переконання базується на почутті того, що особу представляють, та «не стосується того, хто є представниками або тим, що вони роблять»⁸.

Дескриптивне представництво, де представник вважається представником завдяки його «спільним характеристикам або зв'язкам»⁹ з тими, кого він представляє. Тут йдеться про «взаємозв'язок між характеристиками і діями людини, що ні в якому разі не є обов'язковими»¹⁰. Дескриптивне представництво «означає, що склад представницьких установ повинен відображати склад представлених осіб у важливих сферах життя»¹¹. Для аналізу такого типу представни-

8 Schwandt-Bayer L. A., Mishler W. An integrated model of women's representation // *The Journal of politics*. – 2005. – Т. 67. – №. 2. – С. 407-428.

9 Цит. за: Pitkin H. F. The concept of representation. – Univ of California Press, 1967. – Т. 75.

10 Там само.

11 Schwindt-Bayer L. A., Mishler W. An integrated model of women's representation // *The Journal of politics*. – 2005. – Т. 67. – №. 2. – С. 407-428.

Енн Філіліпс аргументує²⁰ цю ймовірність з огляду на відмінності між жінками та чоловіками в їх повсякденному житті, пов'язаних з вихованням дітей, освітою та професіями, розподілом, оплачуваною та неоплачуваною праці, насильством та сексуальними домаганнями. Отже, саме завдяки «специфічним ресурсам знань і досвіду»²¹ жінок, дескриптивне представництво в парламенті потенційно може призвести до того, що їх інтереси будуть представлені під час ухвалення політичних рішень, тобто до субстантивного представництва. Перехід відбувається тоді, коли кількісні характеристики у вигляді присутності жінок в законодавчому органі влади перетворюються в зміну ними політики відповідно до інтересів жінок. **Отже, субстантивне представництво проявляється в «голосуванні, запровадженні та підтримці законопроектів, виступів, розширенні політичної програми... з урахуванням питань, що мають особливе значення для жінок, що перебувають у приватній та/або громадській сфері та/або спрямовані на феміністичні цілі»²².**

Дослідниця Дженніфер Піскопо порівнює результати присутності жінок в процесі ухвалення законодавства в Мексиці та Аргентині в період з 1988 до 2009 рр., а саме, чи виступають жінки-законодавиці за відмінні від чоловіків-законодавців політики, а також

наскільки вагомими є ці відмінності для результатів політики в цілому. Отримані результати демонструють, що жінки-законодавиці в Аргентині та Мексиці впроваджують «прогресивні жіночі реформи у сфері інтересів жінок, хоча певна увага приділяється традиційній ролі жінок і добробуту дітей»²³. З іншого боку дослідниця розкриває питання впливу чоловіків-законодавців, яке показало такі результати: чоловіки-законодавці також приділяють багато уваги інтересам жінок, але, «як правило, це не стосується модернізації гендерних ролей»²⁴, натомість вони підтримують традиційні ролі жінок. Важливим є зв'язок між партійною приналежністю та пріоритетами в політиці, а саме: «в обох країнах членство в лівій партії позитивно впливає на те, чи буде законодавцем автор політики з прогресивним гендерним змістом, і негативно впливає на те, чи буде законодавець автором політики, яка б сприяла традиційній гендерній ролі». Отже, на думку авторки, як жінки, так і чоловіки можуть представляти інтереси жінок, проте результат цього представництва є різним. До того ж сприятлива інституційна система та практики в законодавчому органі влади, підвищують ефективність субстантивного представництва жінок.

Інше дослідження²⁵ стосувалось діяльності британських депутатів, які були обрані в 1997 році, де аналізувались «інтерв'ю, поведінка, підписан-

20 Там само.

21 Celis K. et al. Rethinking women's substantive representation
//ECPR joint sessions of workshops 2007. – European Consortium of
Political Research (ECPR). – 2007.

22 Celis K. Substantive representation of women (and improving it): What it is and should be about? // Comparative European Politics. – 2009. – T. 7. – № 1. – С. 95-113.

23 Piscopo J. M. Do women represent women?: gender and policy in Argentina and Mexico : дис. – UC San Diego, 2011.

24 Там само.

25 Childs S. The complicated relationship between sex, gender and the substantive representation of women // *European Journal of Women's Studies*. – 2006. – Т. 13. – № 1. – С. 7-21.

ня пропозицій у парламенті... а також участь депутатів у парламентських дебатах...»²⁶. У результаті дослідники дійшли висновку, що «взаємозв'язок між дескриптивним та субстантивним представництвом жінок є прямолінійним, проте ускладнюється їх ідентичністю та політичним інституційним контекстом, в якому вони діють»²⁷.

Сью Томас дослідила²⁸ вплив присутності жінок в законодавчому органі влади на зміну пріоритетів політики. Дослідження проводилось в США у 1988 році та об'єднало результати представництва жінок в нижніх палатах законодавчих органів з дванадцяти штатів. Результати показали чіткий зв'язок між кількістю жінок та рівнем підтримки законів, які відносяться до інтересів жінок, дітей та питань сім'ї. До того ж, виявилось, що жінки схильні частіше просувати інтереси жінок, дітей та сім'ї, коли відчують підтримку, або депутатів в цілому, або групи жінок-депутаток. Такі результати говорять про важливість інституційного контексту, в якому існує підтримка гендерної рівності, яка проявляється в підтримці депутатами законопроектів пов'язаних з інтересами жінок.

Наприклад, у Пекінській платформі 1995 року зазначено, що «рівна участь жінок у процесі прийняття рішень є не тільки вимогою звичайної справедливості або демократичності, але також необхідною умовою врахування інте-

ресів жінок»²⁹. Це твердження підтверджує думку про те, що інтереси жінок будуть враховані за умови підвищення кількості жінок в законодавчому органі влади.

26 Там само.

27 Там само.

28 Thomas S. The impact of women on state legislative policies // The Journal of Politics. – 1991. – Т. 53. – №. 4. – С. 958-976.

29 Цит. за: Пекін +15 і Україна: Міжнародні зобов'язання і практики впровадження / упорядниця О.Суслова – Київ: СПД Москаленко О.М., 2010.

3. КРИТИКА ПІДХОДУ СУБСТАНТИВНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА, АБО ЧОМУ ЖІНКИ-ДЕПУТАТКИ НЕ ЗАВЖДИ ПРЕДСТАВЛЯЮТЬ ІНТЕРЕСИ ЖІНОК.

Сара Чілдс та Мона Крук виділяють³⁰ проблемні моменти, які можуть заважати жінкам в парламенті представляти інтереси жінок:

- ▶ законодавчий контекст, може сприяти, або унеможливлювати перехід від дескриптивного до субстантивного представництва, через інституційні норми, владні обмеження, партійну ідеологію, та політичну волю законодавців до зміни політики на таку, яка буде враховувати інтереси жінок;
- ▶ інтереси окремої особи-політика можуть переважати над гендерно обумовленими інтересами цієї особи, з іншого боку інтереси жінки-законодавця можуть збігатись з інтересами чоловіка-законодавця;
- ▶ консенсусу щодо того, що розуміти під терміном «інтереси жінок» немає, адже феміністки визначають його як зміну ролі жінок у суспільстві та розширення їх прав, з протилежного боку під «інтересами жінок» розуміють підсилення вже існуючих «традиційних інтересів» у сім'ї та суспільстві;

- ▶ сам процес формування політичних рішень, а також вплив всередині і зовні законодавчого процесу може вплинути на ефективність субстантивного представництва.

Для того аби виміряти ефективність субстантивного представництва жінок, виділяють два основних питання: «що жінки роблять для того, щоб змінити ситуацію; та чи мають вони здатність змінити ситуацію»³¹. На думку іншої дослідниці, основними проблемами, які призводять до неефективності підходу є наступні:

1. «більшість жінок були соціалізовані в традиційному патріархальному суспільстві»³², а отже при виробленні політичних рішень вони інтегрують ці традиційні цінності, що унеможлиблює їх здатність змінити статус-кво;
2. «жінки мають різний соціально-економічний клас, расу, релігію, етнічну приналежність»³³ тощо, що

30 Childs S., Krook M. L. Analysing women's substantive representation: From critical mass to critical actors // *Government and opposition*. – 2009. – Т. 44. – № 2. – С. 125-145.

31 Miranda R. L. Impact of women's participation and leadership on outcomes // Prepared for the UN Department of Economic and Social Affairs (DESA), Division for the Advancement of Women (DAW), Expert Group Meeting on «Equal participation of women and men in decision-making processes, with particular emphasis on political participation and leadership. – 2005. – T. 24.

32 Там само.

33 Там само.

зменшують ймовірність того, що жінки в парламенті будуть представляти, або навіть мати спільні інтереси з тими жінками, які мають інший соціально-політичний статус;

3. з метою розширення кола виборців, а також зміцнення свого статусу на політичній арені, жінки не виділяють проблему гендерної нерівності, як пріоритетну, натомість приділяють увагу загальним питанням, які більшою мірою турбують населення;
4. «отримання влади створює майже абсолютний потенціал для корупції»³⁴, особливо «для людей, які до того були маргіналізовані, підпорядковані і пригноблені»³⁵. Таким чином жінки, які довгий час переважно не мали доступу до влади, потенційно будуть схильні долучитись до усталених корупційних практик. Якщо більш детально розглянути вплив корупційних практик, то в умовах низького рівня контролю з боку громадянського суспільства за виконанням передвиборчих обіцянок, жінки в парламенті можуть використовувати свої повноваження «для обслуговування особистих, сімейних, партійних та меценатських інтересів, ніж інтересів більш широкого кола населення

або широкої громадськості»³⁶. Відтак, для того, щоб забезпечити ефективність субстантивного представництва необхідно також підвищувати здатність громадянського суспільства до контролю та вживання санкцій за невиконання посадовцями їх політичних обіцянок, а також знизити загальний рівень корупції в державі. Ще однією перепорою до ефективної участі жінок у виробленні політичних рішень є надання їм доступу до ухвалення політичних рішень лише в питаннях, що стосуються сім'ї, культури, освіти тощо, натомість обмежений доступ до сфер «економіки, міжнародних відносин, правосуддя і оборони»³⁷.

Манон Тремблі в дослідженні³⁸ субстантивного представництва жінок в парламенті Канади звертає увагу на теми парламентських дебатів, які стосуються прав жінок, дітей, сім'ї (зокрема, здоров'я, абортів, насилля, торгівлі людьми, статусу в суспільстві тощо). У результаті дослідження бачимо висновок, що «жінки намагаються сформува-ти законодавчий порядок денний і законодавчий дискурс таким чином, щоб просувати жіночі питання більше, ніж чоловіки, але їхня діяльність на користь жіночих проблем залишається досить

36 Miranda R. L. Impact of women's participation and leadership on outcomes // Prepared for the UN Department of Economic and Social Affairs (DESA), Division for the Advancement of Women (DAW), Expert Group Meeting on «Equal participation of women and men in decision-making processes, with particular emphasis on political participation and leadership. - 2005. - T. 24.

37 Там само.

38 Tremblay M. Do female MPs substantively represent women? A study of legislative behaviour in Canada's 35th Parliament // *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique*. – 1998. – T. 31. – № 3. – С. 435-465.

34 Там само.

35 Там само.

обмеженою з числової точки зору»³⁹. Також важливим є висновок про те, що жіночі інтереси в парламентських виступах піднімають як жінки, так і чоловіки, при цьому кількість подібних виступів залишається настільки маленькою, що це практично не впливає на загальний політичний дискурс та результат політичних рішень. Тому, попри те, що пропорційно жінки більше залучені в обговорення тем, які пов'язані з їх інтересами, ця відмінність не впливає на загальний результат.

Дослідження⁴⁰, в якому порівнювався політичний контекст розвинутих країн з тими які розвиваються, показало, що в обох випадках жінки віддають перевагу підтримці законопроектів, які пов'язані з інтересами жінок. Проте, на відміну від більш розвинутих країн, наприклад, в Гондурасі жінки не просувають інтереси дітей та сім'ї більше, ніж чоловіки. Отже, в деяких випадках можна прослідкувати вплив культурного та політичного контексту на політичну діяльність та пріоритети жінок.

Міжнародна організація «ООН-Жінки», в своєму звіті⁴¹, проаналізувала залученість та вплив жінок в процесі обговорення та підписання мирних угод між різними країнами. У результаті дослідження виявилось, що немає залежності між кількістю присутніх за

столом переговорів жінок та кількістю підписаних мирних угод, проте грало роль саме те, яким чином вони брали участь. Тобто, була важливою позиція, якої дотримувались жінки, а також їх узгодженість, наполегливість та статус в переговорах. Важливим є той факт, що «там, де жінки мали сильний вплив на переговорний процес, шанси на досягнення та реалізацію угод були набагато вищі ніж тоді, коли жіночі групи мали помірний, слабкий або відсутній вплив»⁴².

Одним із визначальних факторів впливу є фракційна приналежність, яка дуже часто визначає пріоритети законодавця, унеможлиблюючи тим самим субстантивне представництво жінок.

Підсумовуючи, можна сказати, що підхід субстантивного представництва жінок критикують в основному через те, що, по-перше, в рамках підходу ігноруються відмінності між жінками, натомість жінки наділяються певними відмінними від чоловіків інтересам; по-друге, можливість представлення інтересів жінок чоловіками виключається; по-третє, інтереси жіночої групи в парламенті можуть не відповідати інтересам всіх інших жінок в суспільстві. Також, взаємозв'язок між дескриптивним та субстантивним представництвом не дає відповідь на питання: «чому (на якій підставі) жінки-представники повинні діяти для жінок?»⁴³.

39 Tremblay M. Do female MPs substantively represent women? A study of legislative behaviour in Canada's 35th Parliament // Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique. – 1998. – Т. 31. – №. 3. – С. 435-465.

40 Taylor-Robinson M. M., Heath R. M. Do women legislators have different policy priorities than their male colleagues? A critical case test // Women & Politics. – 2003. – Т. 24. – №. 4. – С. 77-101.

41 Paffenholz T. et al. Making women count-not just counting women: Assessing Women's Inclusion and Influence on Peace Negotiations. – UN Women, 2016.

42 Paffenholz T. et al. Making women count-not just counting women: Assessing Women's Inclusion and Influence on Peace Negotiations. – UN Women, 2016.

43 Там само.

4. ЧИ ПРЕДСТАВЛЯЮТЬ ЖІНКИ-ПАРЛАМЕНТАРІ ІНТЕРЕСИ ЖІНОК ПІД ЧАС ВИРОБЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ?

На основі проаналізованих аргументів та контраргументів щодо субстантивного представництва жінок, можна висунути декілька гіпотез щодо представництва інтересів жінок в процесі вироблення та ухвалення антикорупційного законодавства в Україні. По-перше, чоловіки-парламентарі в Верховній Раді України так само або більше ніж жінки піднімають питання та вносять пропозиції, що відносяться до інтересів жінок у сфері боротьби з корупцією (гіпотеза, яка відхиляє гендерну відмінність у представництві інтересів жінок). По-друге, жінки-парламентарі в Верховній Раді України більше піднімають питання та вносять пропозиції, які відповідають «інтересам жінок», ніж чоловіки. По-третє, на кількість згадувань депутатами «інтересів жінок» впливає їх партійна/фракційна приналежність в Верховній Раді України.

Отже, гіпотези дослідження:

H1: чоловіки говорять так само про «інтереси жінок» або навіть більше ніж жінки.

H2: жінки більше піднімають питання та вносять пропозиції, які відповідають «інтересам жінок»,

ніж чоловіки під час формування антикорупційної політики у ВРУ.

НЗ: у більшості про «інтереси жінок» говорять депутати, які відносяться до однакових фракцій в парламенті.

Збір даних:

Контент-аналіз виступів депутатів Верховної Ради України пов'язує кожного депутата з кількістю згадуваних обраних для аналізу ключових слів, які були сказані під час пленарних дебатів в процесі ухвалення антикорупційного законодавства. Контент-аналіз робиться з метою оцінки впливу гендерної та партійної/фракційної приналежності на кількість згадувань депутатами Верховної Ради України інтересів жінок під час ухвалення антикорупційного законодавства.

Аналіз даних:

Дані аналізувались за допомогою програми статистичної обробки даних SPSS.

1. Т-критерій застосовувався для порівняння середніх значень змінних двох груп (жінок та чоловіків-законодавців). Т-критерій використо-

увався для того, щоб на основі даних вибірки оцінити ймовірність того, що виявлені відмінності є статистично значущими.

2. Дисперсійний аналіз ANOVA застосовувався для пошуку статистично значущих значень різниці між декількома групами даних. Значення критерію Фішера вказує на відсутність або присутність відмінностей між групами, іншими словами середні значення рівні один одному у всіх групах (партії/фракції).

Методологія проведення дослідження адаптована під український контекст з дослідження: «Квоти та субстантивне представництво жінок: дані аналізу змісту пленарних дебатів Уганди»⁴⁴. Необхідно обґрунтувати доцільність її запозичення та використання в роботі. Отже, в цій роботі⁴⁵ дослідники обґрунтовують використання контент-аналізу виступів депутатів в ході пленарних засідань в парламенті наступним чином:

Зокрема, досліджується, чи впливає гендерний підхід на артикуляцію інтересів жінок у пленарних промовах. Це робиться за допомогою аналізу набору даних, що складається з майже повного запису всіх пленарних виступів у Парламенті Уганди з 1998 по 2011 рік. Починаючи з 1989 року, Уганда закріпила місця для жінок-законодавців,

але жінкам також дозволяється конкурувати з чоловіками за «вільні» місця. Дослідження відповідає популярному методологічному підходу представництва інтересів жінок через законодавчі промови (використання тексту як «big data»). Зміст депутатської промови під час пленарних дебатів – індикатор основного представництва інтересів жінок.

Запозичення методології з адаптацією її під український контекст пояснюється тим, що в роботі досліджується вплив гендерного підходу на артикуляцію інтересів жінок у пленарних промовах під час вироблення антикорупційної політики в Україні. Також в Україні, як і в Уганді, існує система гендерних квот, яка впливає на кількість обраних жінок до парламенту. Ця система була внесена змінами до Закону «Про політичні партії», в якій затверджено «розмір квот, що визначає мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від партії у загальнодержавному окрузі... має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку»⁴⁶.

Аналіз субстантивного представництва жінок в Верховній Раді України восьмого скликання, а саме контент-аналіз їх виступів в процесі вироблення антикорупційної політики включає наступний набір слів, які відносяться до інтересів жінок у сфері боротьби з корупцією: «жінка», «гендер»,

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Clayton A., Josefsson C., Wang V. Quotas and women's substantive representation: Evidence from a content analysis of Ugandan plenary debates // *Politics & Gender*. – 2017. – Т. 13. – №. 2. – С. 276-304.

⁴⁶ Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001р. № 2365-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>

«рівність», «дівчина», «сім'я», «мама», «дочка», «зґвалтування», «насильство», «дружина», «дитина», «статевий», «вагітність», «пологи», «материнський», «шлюб/розлучення», «немовля», «аборт», «секс-торгівля/рабство», «догляд за дитиною», «соціальні», «біженці», «державна допомога», «здоров'я», «дискримінація». Повний перелік ключових слів також включає всі варіанти цих слів, а також випадки, коли слова входять у словосполучення.

Ключові слова, які визначаються як «інтереси жінок у сфері боротьби з корупцією» виведені на основі міжнародних досліджень та статистичних даних щодо впливу корупції на життя та можливості жінок в Україні. В усіх наведених дослідженнях науковці виокремлюють сферу інтересів жінок та наводять приклади слів та словосполучень, використання яких в процесі вироблення політики можна вважати як спробу привернути увагу та врахувати ці інтереси в законодавстві.

Також, з аналізу виключені виступи того, хто веде засідання Верховної Ради. З приводу впливу партійної/фракційної приналежності відзначимо, що вихід з фракції або перехід до іншої фракції також враховані. Чисельність депутатів на момент проведення дослідження – 423⁴⁷, що співпадає з кількістю депутатів, чії промови на пленарних засіданнях були проаналізовані в ході дослідження. Для оцінки впливу групової/фракційної приналежності були

проаналізовані промови відповідної кількості⁴⁸ депутатів:

- ▶ Фракція політичної партії «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» – 135 депутатів;
- ▶ Фракція політичної партії «НАРОДНИЙ ФРОНТ» – 80 депутатів;
- ▶ Фракція політичної партії «ОПОЗИЦІЙНИЙ БЛОК» – 38 депутатів;
- ▶ Фракція політичної партії «Об'єднання «САМОПОМІЧ» – 25 депутатів;
- ▶ Фракція Радикальної партії Олега Ляшка – 21 депутат;
- ▶ Фракція політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» у Верховній Раді України – 20 депутатів;
- ▶ Група «Воля народу» – 18 депутатів;
- ▶ Група «Партія «Відродження» – 25 депутатів;
- ▶ Народні депутати, які не входять до складу жодної фракції чи групи – 61 депутат.

В ході дослідження було проаналізовано 673 виступи народних депутатів України VIII скликання, на предмет згадувань інтересів жінок (які були визначені в методологічних рамках до-

47 Народні депутати України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list.

48 ВРУ. Депутатські фракції і групи VIII скликання [Електронний ресурс] / ВРУ – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_fractions.

слідження) в процесі ухвалення антикорупційного законодавства за період 2014-2019 рр. Контент-аналіз пов'язує кожного депутата з кількістю визначених ключових слів, які він або вона внесли до пленарних дебатів на кожен обраний для аналізу закон антикорупційного законодавства.

Отже, результати дослідження були проаналізовані за допомогою програми статистичної обробки даних SPSS. Для порівняння середніх значень змінних двох груп жінок та чоловіків законодавців застосовано Т-критерій, який використовується для того, щоб на основі даних нашої вибірки оцінити ймовірність того, що виявлені відмінності є статистично значущими (Таб. 1). Оскільки, значення критерію F і рівень його значущості Sig. вище 0.05 (Таб. 1), то нульова гіпотеза про рівність дисперсій приймається, і можна використовувати значення з таблиці в рядку «Equal variances assumed». Показник Sig. (2-tailed) вказує на рівень значущості t-критерію, який дорівнює 0.343 (Таб.1), що становить більше 0.05, тому приймається нульова гіпотеза про рівність середніх значень в підгрупах жінок та чоловіків серед законодавців в Верховній Раді України. Показник середнього значення («mean») згадувань інтересів жінок (Рис. 1) для жінок та чоловіків є різним (0,26 та 0,13 відповідно), але, як зазначено вище ця різниця не є статистично значущою ($p = 0.343$) або іншими словами, не впливає на рівень представлення «інтересів жінок» законодавцями.

Отже, за результатами аналізу,

можна прийняти першу гіпотезу дослідження (H1) і відхилити другу гіпотезу (H2). Такі результати дають змогу зробити висновок, що в Верховній Раді України залученість жінок-депутаток в процес вироблення та ухвалення антикорупційного законодавства не є запорукою того, що інтереси жінок будуть представлені та враховані. Хоча результати дослідження показали, що жінки все ж таки більше ніж чоловіки згадують інтереси жінок в своїх промовах, ця різниця є настільки незначною, що не можна казати про наявність стійкого зв'язку.

T-Test

Group Statistics					Std. Error Mean
	gender	N	Mean	Std. Deviation	
law	man	369	.1301	.80379	.04184
	woman	50	.2600	1.48817	.20763

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
law	Equal variances assumed	3.715	.055	-.950	417	.343	-.12992	.13675	-.39872	.13889
	Equal variances not assumed			-.613	53.049	.542	-.12992	.21180	-.55474	.29490

Таб. 1 «Т-тест порівняння середніх значень змінних двох груп жінок та чоловіків депутатів Верховної Ради України VIII скликання».

Щодо третьої гіпотези дослідження (НЗ), то відмінність у партійній/фракційній приналежності законодавців також не впливає на кількість згадувань інтересів жінок під час ухвалення антикорупційного законодавства в Верховній Раді України (Рис. 1). Для перевірки третьої гіпотези використовувався По-

казник різниці між групами (ANOVA), який застосовується для пошуку статистично значущих значень різниці між декількома групами даних, дорівнює 0.862 (Таб. 2). Такий результат дає змогу стверджувати, що різниця між партіями/фракціями є незначною, а тому й не має реального впливу на кількість згадувань інтересів жінок депутатами в процесі вироблення антикорупційної політики.

Oneway

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	3.879	9	.431	.518	.862
Within Groups	340.240	409	.832		
Total	344.119	418			

Таб. 2 «Дисперсійний аналіз різниці між партіями/фракціями Верховної Ради України VIII скликання».

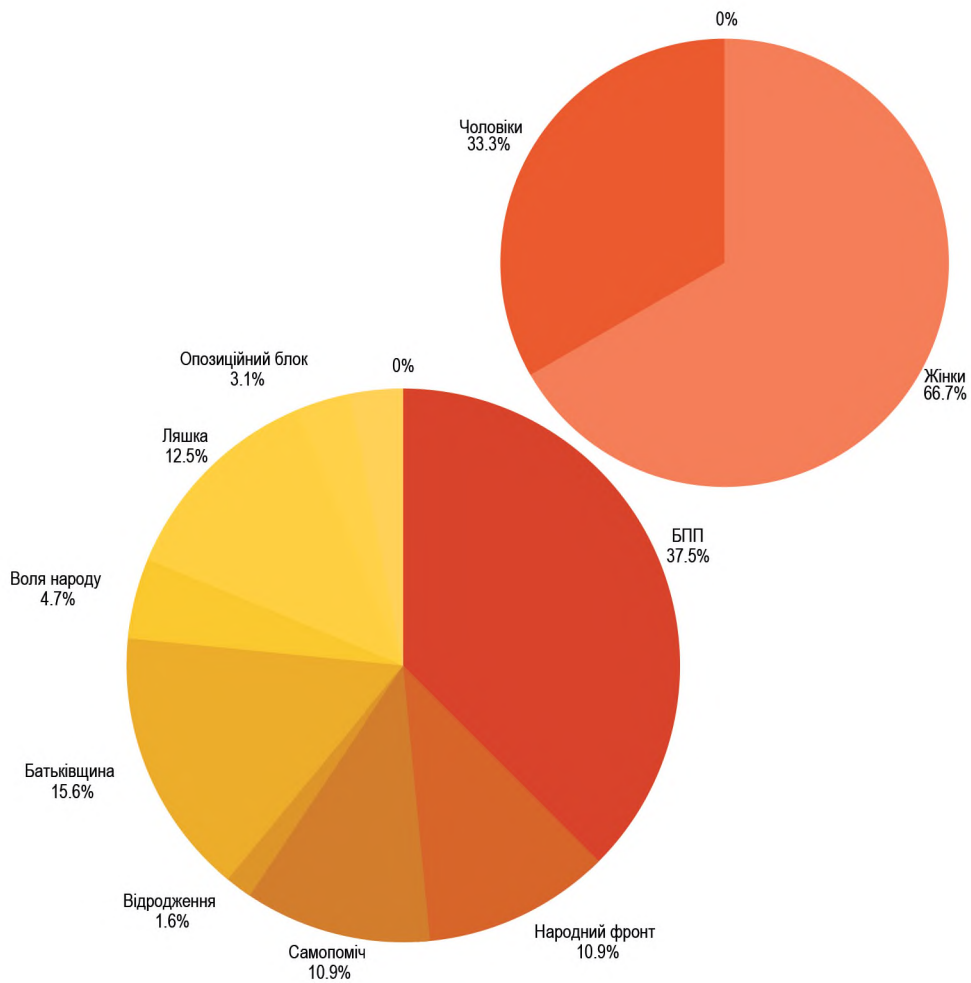

Рис. 1 «Представництво «інтересів жінок» та партійна/фракційна, а також гендерна приналежність».

5. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЗМІНИ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ, ОБГОВОРЕННЯ ТА УХВАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗАДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ВРАХУВАННЯ В НЬОМУ ІНТЕРЕСІВ ЖІНОК.

По-перше, можна зробити припущення на основі проаналізованої літератури та та українського досвіду просування інтересів жінок в процесі ухвалення антикорупційного законодавства щодо того якими є причини низького представництва депутатами ВРУ їх інтересів:

- ▶ **особистісний фактор**, який спонукає жінку-парламентарія пріоритетно просувати свої власні особисті інтереси, а не інтереси інших жінок, якщо ці інтереси не співпадають;
- ▶ негативний вплив **законодавчого процесу та інституційного контексту**, в якому ухвалюються політичні рішення на їх якість;
- ▶ вплив **культурних факторів**, таких як стереотипи по відношенню до жінок, суспільний запит до змін, контроль з боку громадянського суспільства тощо.

Отже, виходячи з низької представленості інтересів жінок депутатами ВРУ в процесі ухвалення антикорупційного законодавства, необхідними є наступні кроки:

- ▶ проводити обов'язкову **гендерно-правову експертизу** антикорупційного законодавства на етапах його вироблення, впровадження, моніторингу;
- ▶ запровадити проведення інформаційних кампаній серед **депутатів ВРУ задля підвищення їх обізнаності щодо проблем та інтересів жінок** в сфері боротьби з корупцією;
- ▶ запровадити проведення регулярних **гендерно-дезагregованих** соціологічних і статистичних досліджень в сфері боротьби з корупцією;
- ▶ запровадити стимули для депутатів ВРУ щодо **врахування ними результатів даних гендерно-дезагregованих соціологічних і статистичних досліджень** в процесі розробки та ухвалення антикорупційного законодавства;
- ▶ запровадити широке застосування принципу **гендерного бюджетування** в сфері боротьби з корупцією;

- створювати стимули, а також певні санкції за невиконання щодо **підтримки політичними партіями підвищення гендерної рівності** в Україні в процесі їх політичної діяльності;
- запровадити **співпрацю ВРУ та українських ЗМІ** в рамках спільних зусиль по інформуванні населення, щодо проблем та інтересів жінок та чоловіків, стану гендерної рівності в країні та окремо проблем, що стосуються корупції та антикорупційної діяльності;
- запровадити обов'язкове **інформування громадянського суспільства**, починаючи зі шкільних закладів освіти, про їх права та можливості;
- заохочувати до **співпраці в процесі вироблення антикорупційного законодавства представників неурядових жіночих об'єднань**, які потенційно краще знайомі з проблемами та інтересами жінок в сфері боротьби з корупцією;
- більше уваги приділяти **регіональним особливостям та проблемам**, з якими зустрічаються жінки в повсякденному житті та враховувати ці особливості та проблеми в антикорупційному законодавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Celis K. et al. Rethinking women's substantive representation //ECPR joint sessions of workshops 2007. – European Consortium of Political Research (ECPR), 2007.
2. Celis K. Substantive representation of women (and improving it): What it is and should be about? // Comparative European Politics. – 2009. – Т. 7. – №. 1. – С. 95-113.
3. Childs S. The complicated relationship between sex, gender and the substantive representation of women //European Journal of Women's Studies. – 2006. – Т. 13. – №. 1. – С. 7-21.
4. Childs S., Krook M. L. Analysing women's substantive representation: From critical mass to critical actors //Government and opposition. – 2009. – Т. 44. – №. 2. – С. 125-145.
5. Clayton A., Josefsson C., Wang V. Quotas and women's substantive representation: Evidence from a content analysis of Ugandan plenary debates //Politics & Gender. – 2017. – Т. 13. – №. 2. – С. 276-304.
6. European Institute for Gender Equality. gender equality [Электронный ресурс] / European Institute for Gender Equality – Режим досту-пу до ресурсу: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1168>.
7. Mansbridge J. Should blacks represent blacks and women represent women? A contingent «yes» //The Journal of politics. – 1999. – Т. 61. – №. 3. – С. 628-657.
8. Miranda R. L. Impact of women's participation and leadership on outcomes //Prepared for the UN Department of Economic and Social Affairs (DESA), Division for the Advancement of Women (DAW), Expert Group Meeting on «Equal participation of women and men in decision-making processes, with particular emphasis on political participation and leadership. – 2005. – Т. 24.
9. Paffenholz T. et al. Making women count-not just counting women: Assessing Women's Inclusion and Influence on Peace Negotiations. – UN Women, 2016.
10. Phillips A. The politics of presence. – Clarendon Press, 1995.
11. Piscopo J. M. Do women represent women?: gender and policy in Argentina and Mexico : дис. – UC San Diego, 2011.
12. Pitkin H. F. The concept of representation. – Univ of California Press, 1967. – Т. 75.
13. Purushothaman S. et al. Seeing Beyond the State: Grassroots

- Women's Perspectives on Corruption and Anti-Corruption // New York, NY: United Nations Development Programme. – 2012.
14. Schwindt-Bayer L. A., Mishler W. An integrated model of women's representation // The Journal of politics. – 2005. – Т. 67. – №. 2. – С. 407-428.
15. Taylor-Robinson M. M., Heath R. M. Do women legislators have different policy priorities than their male colleagues? A critical case test // Women & Politics. – 2003. – Т. 24. – №. 4. – С. 77-101.
16. The Global Gender Gap Report [Електронний ресурс] // World economic forum. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf.
17. Thomas S. The impact of women on state legislative policies // The Journal of Politics. – 1991. – Т. 53. – №. 4. – С. 958-976.
18. Tremblay M. Do female MPs substantively represent women? A study of legislative behaviour in Canada's 35th Parliament // Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique. – 1998. – Т. 31. – №. 3. – С. 435-465.
19. ВРУ. Депутатські фракції і групи VIII скликання [Електронний ресурс] / ВРУ – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_fractions.
20. Заброда Д. Г. Поняття державної антикорупційної політики / Д. Г. Заброда // Право і Безпека. – 2012. – № 2. – С. 98-105. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_2_24
21. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001р. № 2365-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>
22. Законы, работающие на благо мужчин и женщин: пособие по учету гендерной проблематики в законодательстве [Електронний ресурс] // БДИПЧ ОБСЕ. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.osce.org/ru/odihr/342566?download=true>.
23. Индекс сприйняття корупції-2018 [Електронний ресурс] // Transparency International. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://ti-ukraine.org/research/index-spryjnyattya-koruptsiyi-2018/>.
24. Народні депутати України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list.
25. Пекін + 15 і Україна: Міжнародні зобов'язання і практики впровадження / упорядниця О.Суслова – Київ: СПД Москаленко О.М., 2010.

Посилання для завантаження електронної версії:

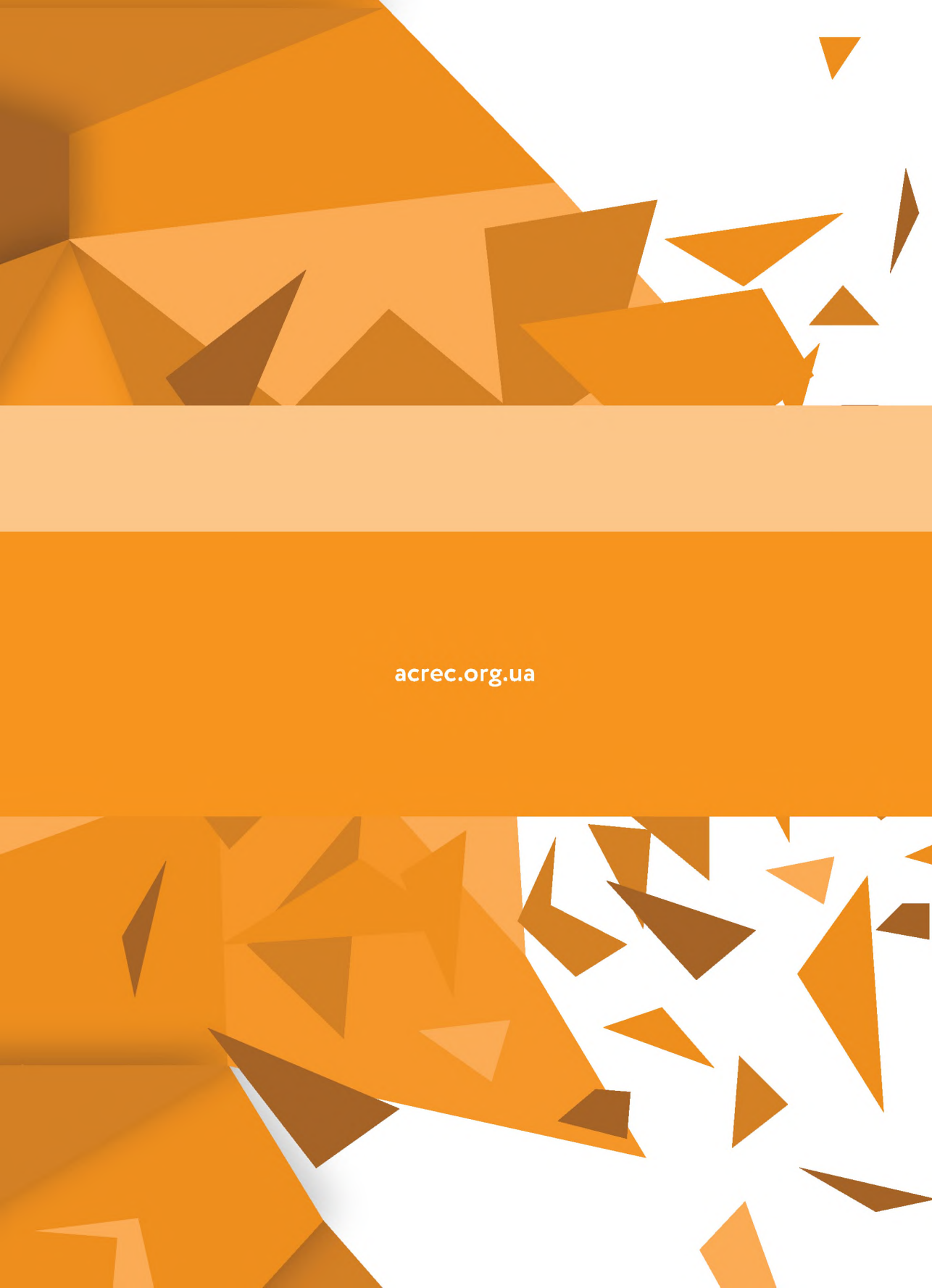

ТОВ «РЕД ЗЕТ»

Офіс: Київ, вул. Новокосянтинівська, 18, оф. 10

Підписано в друк 05/06/2019 р.

Наклад 10 шт.; друк цифровий; обсяг 2,6 ум. друк. арк.

acrec.org.ua